

Mačkovec, kraj, kjer je Kajn ubil Abela

Tekst: **Biserka Karneža Cerjak** Foto: **Primož Lavre, zasebni arhiv Maksa Ipavca in Jožeta Stražišarja**
 biserka.karneza.cerjak@reporter.si

Svoji in sorodniki žrtev z Mačkovca (od leve proti desni): Francka Rupar, Nada Korošec, Zdenka Suhadolc, Janez Debevec, Anton Košir, Jože Stražišar in France Debevec - Korošec. Od skupno okoli štirideset žrtev so jih izkopali šestnajst. Po pogrebni maši jih bodo pokopali na pokopališču v Begunjah pri Cerknici v nedeljo, 24. novembra 2013, ob 15. uri.

S pogrebno mašo in krščanskim pogrebom se bodo svoji, sorodniki, prijatelji, znanci in vsi prizadeti lahko dostojno poslovili od doslej najdenih žrtev z morišča na notranjskem Mačkovcu. Vseh štirideset žrtev, pokončanih 28. oktobra 1942 s hladnim orožjem partizanskih enot, žal ne bo mogoče najti.

Njihove ostanke so že davno raznesle divje zveri, saj po poboju žrtve niso bile pokopane, ampak le pokrite z vejami. A upanje, ki je tlelo sedemdeset let, v katerih niso bili dovoljeni žalovanje, slovo in pokop, ni zamrlo. Nadi (Bernardki) Korošec, ki je vse žrtve osebno poznala, bi veliko pomenilo, če bi bila najdena vsaj ena koščica, vsaj en delček: »Tudi s tem bi lahko živela.«

Pokopljimo brate mučence

Ob njenih besedah velja dodati razmišljanje njenega sina Franceta Debeveca - Korošca: »Sosedje, prijatelji, znanci sprašujejo in dvomijo, odkrivajo monstrume in strahove, želijo pozabiti preteklost s prekrivanjem debelih plasti pozabe in 'vsegliharske' virtualne neresničnosti.« Kako je mogoče, se ob tem sprašuje Debevec, da še

vedno niso pripravljene doumeti, »da nesodno poklane in odvržene žrtve pripadajo nam in mi njim, da so to naši bratje po rodu? Na nas je, da jih pokopljemo tako, kot smo do zdajšnjih časov pokopali vse svoje, prijatelje, umetnike, vojake vseh cesarstev in kraljevin ter borce vseh strani. Vsenarodno in dosledno smo pokopali vse svoje velike moške in žene, tudi vse, ki so bili neznanke majhni in komaj rojeni, neizživeti ali so zaznamovani ganili ves narod.«

Za Franceta Debeveca - Korošca in za vse prizadete je bilo težko oditi na kraj usodnega imena ter pod ovinkom za vedno krvave ceste izkopavati skelete prednikov. Najdenih je bila le dobra tretjina od okoli štiridesetih mučencev, saj so vse druge raznesle divje zveri, svoje je naredilo sedemdeset dolgih let, v katerih so svoji se

na skrivaj in v strahu obiskovali kraj zločina ter prižigali svečke.

Po pripovedovanju Jožeta Cimpermana iz vasi Selo, ki je v bližini Mačkovca, je bilo mogoče ostanke žrtev najti še leta 1946, tri leta po zločinskem poboju. Takrat je bil z drugimi osemnajstimi furmani v gozdu, od koder so vozili les s konji: »Starejši furmani so nama z bratoma naročili, naj pobereva še ohranjene in razmetane cunje od oblek, ki so bile po skalah. Ker trupel ob smrti niso pokopali, smo lahko videli kosti in glave, ki so jih naokrog raznašale lisice. Vse skupaj smo pokrili z vejami posekanega lesa.«

Ko se je razpletala krvava zgodba, je bil Jože Cimperman star enajst let, glas o tem, kaj se je zgodilo v Mačkovcu, pa se je v komaj dveh dneh razširil po vseh bližnjih in

»Iskanje ostankov revežev mučencev na kraju, kjer je zblaznelim slovenskim kajnom ušel oče moje matere, je bilo pretresljivo,« nam je dejal France Debevec - Korošec, ki se je skupaj z drugimi prostovoljci udeležil prekopa žrtev na Mačkovcu, kraju usodnega imena.

Anton Košir iz Selščka je pomagal pri izkopu, čeprav njegovi svoji niso bili umorjeni na Mačkovcu. Iz maminega pripovedovanja je izvedel, kaj vse se je dogajalo, ko sta vasi v Menišiji napadla Dolomitska četa in Krimski odred.

Spomenik umorjenim žrtvam na Mačkovcu, ob katerem je pripravljen tudi prostor za pokop šestnajstih najdenih žrtev, ki jih bodo položili v tri krste.

Zadnja izmed živčih prič je Jože Cimperman iz Sela. Po njegovem pripovedovanju je bilo mogoče ostanke žrtev najti še leta 1946, tri leta po zločinskem poboju.

daljših vaseh. Vedelo se je, da so bili pobiti ljudje iz Notranjske, iz bližine Cerknice: »O tem takrat ni bilo nobene skrivnosti. Kamor je šla brigada, tam so jih pobili. Tudi na Travnici gori so jih pobili, ker jih potem ni bilo več nazaj.«

»Časi so bili takšni ...«

Na vprašanje, kdo je zakrivil zločin na Mačkovcu, je Cimperman omenil, da je osebno slišal, kako je eden izmed soborcev partizanske brigade omenil nekoga, ki je zatrjeval, da zločina niso naredili partizani, temveč domačini. Krutemu zločinu nedolžnih žrtev si ni nihče upal oporekati: »Časi so bili takšni. Takrat ali leto poprej bi bil lahko tudi jaz pokončan skupaj z očetom, čeprav sem bil star le deset let. Zaradi vsega, kar se je zgodilo, mi ni nikoli pri-

šla solza v oči, nisem se niti bal, čeprav sem se večkrat ponoči vračal prav po poti mimo Mačkovca, kjer so bili mrličji. Zdaj ko se vse to znova obuja, je drugače, zdi se mi, kot da se je zgodilo šele včeraj ali danes. Spet vidim vse te ljudi ... Vse se tako čudno pleče, danes bi lahko bilo še slabše ...« Ob tem je omenil, kako se je še pred desetimi leti veliko govorilo o poboju po bližnjih gostilnah, zaradi česar je nastal kakšen pretep, med ljudmi pa se je prav tako hitro izvedelo, kadar je kdo zaradi občutka krivde naredil samomor. Takih, ki se jim je prebudila vest zaradi krutih dogodkov v Hudi Jami, v Rogu in na drugih moriščih, kot zatrjuje Cimperman, je bilo veliko, vendar širša javnost zanje ni izvedela. Kaj vse se je dogajalo v usodnih dnevih, se zelo živo spominja Nada (Bernardka) Ko-

rošec, ki je leta 1943 dopolnila trinajst let: »Ko se je končal napad, sem tekla za očetom in ga iskala. Bilo me je strah, odšla sem v cerkev, da bi molila zanj. Pri glavnem oltarju je takrat klečal edini izmed vseh Jože Debevec, ogrnjen v pelerino, globoko sklonjen, zdelo se mi je, da je kot kakšen utrujen romar. Verjetno je vedel, kaj ga čaka.« Nadin oče je bil takrat v Selščku, kjer se je skupaj z drugimi skrival pod skednjem, a ker so se bali, da bi se kaj hudega zgodilo njihovim družinam, so se raje predali. Od tam so jih odpeljali v neznanost, upanje Nade, da se bo oče vendarle vrnil, se je uresničilo: »Vstopil je v hišo v Brzuljakih, kjer smo tisti čas živeli, saj so nam, tako kot mnogim drugim, partizani leta 1942 požgali hišo, in ne boste verjeli, v njej ga je čakal šestnajstletni doma-

Partizani so začeli likvidacije v družini Hiti, kjer so enega člana zaklali na domu, drugega so odpeljali v gozd in ga po umoru vrgli v Mihčevo brezno. Fotografijo najdbe umorjenca je naredil Alojz Stražišar in si tako po mnenju njegovega sina Jožeta Stražišarja zaslužil »kazen«. Alojza Stražišarja so namreč kasneje umorili na Mačkovcu.

čin. Pred očetom se je razkoračil z rokami v žepih in se mu, grdo rečeno, 'zarežal' v obraz in rekel: 'No, Tone, kako si?' To je šlo kot meč skozi srce, saj je imel oče takrat razbito čeljust in zobe.«

»Nada, reci, da boš šla domov«

Po koncu vojne se je Nadin oče, ki se je pridružil domobrancem, znašel na Koroškem, kjer je bil tudi Nadin brat Tone. Oba sta bila nato skupaj pripeljana v taborišče Teharje, kjer je bila takrat kot šestnajstletno dekle skupaj z drugimi begunkami zaprta Nada s teto. Z očetom sta se nazadnje srečala vsak na svoji strani žičnate ograje: »Z obeh strani so naju obdali zaporniki, da pazniki ne bi opazili, da se pogovarjava. Rekel mi je, Nada, kaj bo in še enkrat ponovil. Odrnila sem mu, da bom šla domov, zase pa je dejal, da bo on odšel med zvezde in tako je tudi bilo...«

Kasneje se je iz pripovedovanja Alojza Opeka, ki mu je uspelo pobegniti, izvedelo, da je bil oče umorjen na Hrastniškem hribu, na morišče je bil odpeljan še Nadin brat Tone, domnevno je bil pokončan v Hudi Jami. Za transport je bila predvidena še Nada s teto: »Tam je stal likvidator, gledal na seznam, meni pa je nekaj reklo: 'Nada, reci, da boš šla domov.' Res sem postala pogumna in rekla, da grem domov. Takrat me je milo pogledal in odvrnil: 'No, pa pojdi nazaj v barako.' Stopila sem dva koraka naprej, in spet glas v meni: 'Nada,' kot kamen mi je bilo težko, 'a teto boš pa kar pustila?' Takrat se je tudi ona obrnila, kot bi šlo za spoj elektrike. Na najino skupno vprašanje je še malo pomišljal, gledal je seznam pod lučjo, videla sem, kdo vse je bil odkljukan, in nato dejal: 'Pa naj gre še teta.'«

Nekoliko drugačna je izpoved Janeza Debeveca, ki je bil v času tragičnih dogodkov star le tri tedne in svojega očeta, prav tako pokončanega na Mačkovcu, ni mo-

gel nikoli spoznati: »Ko so v Brzuljakih odpeljali očeta, kjer je bila vaška straža, me je mama, kot mi je kasneje pripovedovala, ravno pestovala in skozi okno gledala, kako so očeta gnali skupaj z drugimi. Izvedela je, da so jih zaslisevali v Kočevju in da ni bil nihče nič obtožen, nato so jih prepeljali na morišče. Iz pripovedi enega izmed partizanov je izvedela, da so z njimi počeli vse mogoče, od tega, da so jih vpregli v vozove, da so jih morali vleči, do tega, da so jih poklali z noži, lopatami, krampi, z vsem, kar so imeli s sabo. Mama mi je dejala, da če bi izvedela vse, kar so z njimi počeli, se ne bi nikoli več v življenju zasmejala.«

»Saj veste, da je bilo res hudo«

Po vojni je bilo za njihovo družino izjemno težko, saj je mama ostala sama s štirimiro otroki, hišo, v kateri je živel še mamin bratranec, so jim celo zaplenili. Janez Debevec je doživel grenko izkušnjo tudi kasneje, ko je hotel nadaljevati šolanje, a so bili izmed kandidatov izbrani le sinovi borcev, sinovi domobrancev so morali pisati test, nazadnje pa nihče med njimi ni bil sprejet.

Podobne izkušnje so doživeli tudi drugi, med njimi Zdenka Suhadolc, ki je odrasčala v družini, kjer sta bila prizadeta oba starša; mami so na Mačkovcu pokončali očeta, njenemu očetu, ki je bil kot mladoletni domobranec izpuščen iz Teharij, so ubili oba starša. Prva trpka izkušnja je bila v osnovni šoli, kjer ji je učiteljica pred vsemi dejala »ti si pa od belčka hči«, potem ob srečanju z ljudmi, ki so bili omenjeni v drobni knjižici iz Amerike. Čeprav je bilo po vojni, sta bili s sestro prikrajšani in zapostavljeni, s smrtjo starih staršev, maminega očeta in očetovega očeta in mame, ki so jo ob pripravljajanju zajtrka odpeljali v Zalog, tam mučili in ubili, pa jima je bila ukradena še identiteta: »Nima-

Jože Stražišar z molitvenikom, ki ga je imel njegov oče Alojz Stražišar ob sebi tik pred smrtjo.

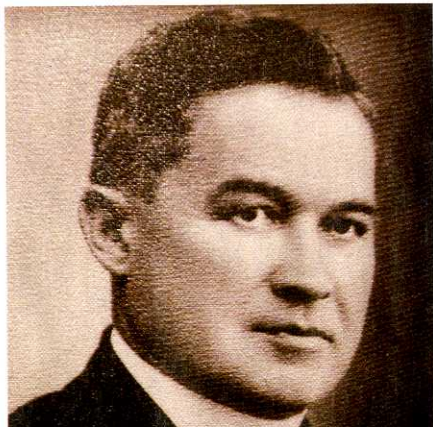
Po umoru Alojza Stražišarja je nekdo ob njegovem imenu v molitveniku zapisal »pokojni«.

mo preteklosti, ker nam nihče ni mogel povedati, kaj se je zgodilo. Mama je bila takrat še otrok, starih staršev pa ni bilo več. Tudi zdaj, ko imam že starejše otroke, tudi vnuke, čutim, da manjka neki del, ki ga ne more nihče nadomestiti, saj je tema.«

Francka Rupar, rojena Rot, mama Zdenke Suhadolc, ki je na Mačkovcu izgubila očeta, v Teharjah pa starejšega brata, je povedala: »Hudo je bilo, res hudo, saj veste, da je bilo hudo. Ata je še dejal mami, saj nisem nič naredil, me bodo že spustili, potem pa so jih gnali kot kakšne ovčke v smrt. Izvedela sem, da so si morali pri Mačkovcu sami jame kopati, zakopati jih pa ni imel nihče in so nanje zmetali le veje. Po pripovedovanju nekoga iz brigade smo izvedeli, kako je moj oče še dejal, 'a me boš kar tako', saj so jim porezali vratove. Kako naj človek na vse to pozabi, ko pa so nas potem po vojni še na vsakem koraku maltretirali.«

Sin moža z molitvenikom

Anton Košir iz Selščka, ki je pomagal pri izkopu žrtev, čeprav na Mačkovcu njegovi svojci niso bili pomorjeni, je bil rojen po vojni, iz pripovedovanja svoje mame pa je izvedel, kako je njegov stric in vaški stražar Anton Obreza ubranil z bombo njihovo rodno hišo ob napadu Dolomitske čete in Kriškega odreda na vasi Selšček, Begunje, Brzuljak, Topol v noči od 18. na 19. november 1942. Takrat je gorela vsa Menišija, pri obstreljevanju pa so s topovi sodelovali še Italijani. O tem še danes pričajo ohranjene prestreljene hiše v Begunjah: »Pred vhodnimi vrati se je slišalo strašno rjojenje in kričanje, 'odprite, danes bo vse mrtvo pod vašo streho, če niste kam izginili'. V hiši so bili takrat moja mama, ki je svoji hčerkici, eno staro komaj tri mesece, drugo leto in pol, zavila v odejo in skrila pod posteljo, v hiši so bili še bratranec, stara mama in stari oče.«

Viktor Turk, duhovnik v Menišiji, ko so se njegovi prebivalci znašli v najtežjih, prelomnih trenutkih. Sprva je podpiral partizane, ko pa so začeli pobijati trdne kristjane, zanj najbolj plemenite ljudi, je podprl domobrance – to je plačal z življenjem.

Anton Obreza, pozneje pomotoma ubit pod domobranskimi strelji, je bil spremljevalec duhovnika Viktorja Turka, ki so ga partizani mučeniško umorili.

Jože Stražiščar je bil rojen leta 1943, le nekaj mesecev potem, ko so v Mačkovcu umorili njegovega očeta Alojza Stražiščarja. Še vedno hrani njegov molitvenik, ki ga je dobil po nenavadnih naključjih: »Nek možakar je povedal mojemu sosedu, da moža na Mačkovcu ni mogel rešiti niti molitvenik, ki ga je imel s sabo. O tem srečanju s hvaljenjem, da je bil celo na kraju, kjer so morili, mi je nato pripovedoval сосед, ki niti ni vedel, da vse to pripoveduje sinu umorjenega. Tako sem končno izvedel za kraj očetove smrti, dobil sem še njegov molitvenik, v katerem je bilo ob njegovem imenu pripisano 'pokojni'.«

Stražiščar je ob tem omenil, da je bila vsa Menišija v začetku za partizane, ko pa so se začeli incidenti, najprej pri družini Hiti, kjer so enega zaklali na domu, drugega odpeljali v gozd in ga porinili v Mihčevo brezno, še enega iz te družine pa umorili na Mačkovcu, je nastala bela garda: »Ljudje so odšli med domobrance, da branijo dom pred domačini! To je sramota. V Begunjah je bila načrtovano, kdo od partizanov si bo kaj prisvojil, da ne bi bil kdo napoti, jih je bilo treba pospraviti.«

Skrivnost molčanja

Da je bilo res tako, je s svojim razmišljanjem potrdil duhovnik Maks Ipavec iz Begunj, kjer bodo pokopali najdene žrtve z Mačkovca: »V Menišiji je bil v najbolj težkem obdobju zelo pomemben duhovnik Viktor Turk, velik prijatelj škofa Gregorija Rožmana. Bil je zelo napreden, izobražen, pogumen, sprva je še mislil, da se bo s partizani dalo sodelovati, potem pa je leta 1942 dočkal, da so začē-

Maks Ipavec, duhovnik iz Begunj pri Cerknici, kjer bodo pokopali žrtve: »Večkrat se razjokam, dvakrat sem bil na Mačkovcu in na tleh jokal, čeprav tam nimam nikogar od svojcev.«

li pobijati njegove najbolj tesne sodelavce, trdne kristjane. Ker se ni strinjal s takšno vojno, ki uničuje najbolj plemenite ljudi, se je zaradi obrambe domov in vere odločil za domobrance in bil zato umorjen.«

Tako kot zgodovinar Jože Dežman, predsednik Komisije Vlade RS za vprašanje prikritih grobišč, s pomočjo katere je prišlo do prekopa žrtev Mačkovca, župnik Ipavec čuti, da so na Notranjskem ljudje, ki imajo skoraj v genih zapisanega še veliko strahu. Kot duhovnik zagovarja Gandijevo metodo miroljubnosti, rešitev vidi v spoštovanju desetih zapovedi z gore Sinaj ter v Jezusovem govoru na gori, v katerem je dejal: Blagor miroljubnim, kajti njih je nebeško kraljestvo: »Več kot 600 grobišč bi nas mora-

lo združiti v želji, da ne bi več prišlo do bratomornega spopada, da bi zmagala Prešernova Zdravljica. Saj jo znamo peti, a je ne znamo živeti. Vsa ta grobišča bi nam morala pomagati. Večkrat se razjokam, dvakrat sem bil na Mačkovcu in na tleh jokal, čeprav nimam tam nikogar od svojcev. Ampak ti revčki so bili tako zatolčeni v zemljo in niso imeli nobene možnosti obrambe, nikogar, da bi jih rešil. Sprašujem se, zakaj ni nihče ničesar naredil in preprečil smrt 300.000 ljudi. Zakaj je večina molčala? To je zame skrivnost, o kateri večkrat razmišljam. Vedno se prelaga krivda, dejansko pa bi morala zmagati vest človeštva in deset zapovedi. Ne ubijaj! je tako močna zapoved, da jo lahko sprejme vso človeštvo.«

Radio Ognjišče, Tj. Džepa 13, Korper

radio
ognjišče

19 let Radia Ognjišče!

Povabljeni k sv. maši v četrtek, 28. novembra, ob 12h v kapelo Zavoda sv. Stanislava (p. Branko Cestnik).

Po maši ob 13:15 bo okrogla miza, kako vero živeti v osebnem življenju in v družbi.